

Balat Camii'nin doğu kısmında yer alan haziresi

diğer çiniler 1938-1947 arasında yerlerinden sökülerek kayıplara karışmıştır. Ayrıca pencerelerin içlerinde, zeminde beyaz mermer renkli taş kakılmak suretiyle vücuda getirilmiş dikdörtgenler, mihrap şamdanlarının arkasında, süpürgelik hizasında yer alan Bursa kemerli ve palmetli mermer levhacıklar, mukarnaslarla donatılmış ahşap mahfil sütunları ile dışarıda güneybatı köşesinde yer alan güneş saati de kayda değer unsurlardır. Ahşap minber, kalem işleri ve alçı revzenler ise son tamiratta konmuş olup ilk yapıdan kalma değildir. Halen çitalar ile taksim edilmiş düz bir sahaya sahip olan ahşap tavanın ortasında vaktiyle, çatı altında gizlenen ahşap bir kubbenin var olduğu bilinmektedir. Harimin kuzeybatı köşesinde yükselen minare bütünüyle kesme köfekten örülmüş olup iki yapıdan kalma yarım sekizgen kaidesi, barok üslubu aksettiren kesik koni biçiminde pabucu, daire kesikli gövdesi, kaval silmeli şerefesi ve kurşun kaplı konik ahşap külâhi ile dikkati çeker.

BİBLİYOGRAFYA :

Mecmûa-i Cevâmi', I, 16-17, nr. 33; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 308; Ayvansarâyî, *Mecmûa-i Tevârîh*, s. 98-99, 240; a.mlf., *Hadikâtü'l-cevâmi'*, I, 55-57; Âsitâne Tekkeleri, s. 3; Bandırmalızâde, *Mecmûa-i Tekâyâ*, İstanbul 1307, s. 4; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Tayşî), s. 10-11; Tanişik, *İstanbul Çeşmeleri*, I, 88; Konyalı, *Mimar Koca Sinan'ın Eserleri*, s. 86-88; Semavi Eyice, *İstanbul-Petit Guide à Travers les Monuments Byzantins et Turcs*, İstanbul 1965, s. 65; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1962, I, 31-32; Sedad Hakkı Eldem, *Köşkler ve Kasırlar*, İstanbul 1969, I, 17; Metin Sözen, *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, İstanbul 1975, s. 162, 373; W. Müller-Wiener, *Bildlexikon zur Topographie Istanbul*, Tübingen 1977, s. 381; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 25, 34, 115, 259, 276; R. Ekrem Koçu, "Balat Camii", *İst.A*, IV, 1965-1966.

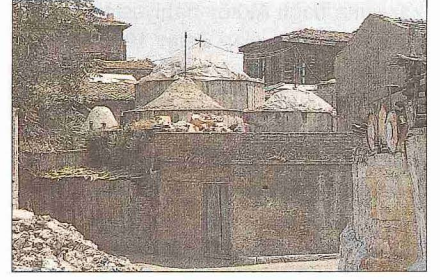
BAHA TANMAN

BALAT HAMAMI

İstanbul'da Balat semtinde
XV. yüzyıla ait hamam.

Haliç kıyısında aynı addaki mahallede, Mimar Sinan'ın eseri olan Ferruh Kethüdâ veya Balat Camii'nin yanında bulunmaktadır. Yakın tarihlerde buraya Çavuş Hamamı da denilmiştir ki yanlıştır. İstanbul'un en eski hamamlarından biri olan bu tarihî eserin ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı şimdiye kadar bilinmiyordu. R. Ekrem Koçu, Sultan II. Bayezid'in ilk saltanat yıllarında, hatta belki de Fâtih Sultan Mehmed devrinde yapılmış olabileceğini ileri sürmektedir. Gerçekten Fâtih'in bir vakfiyesinde, kurduğu hayrata gelir sağlamak üzere yapılan hamamlar arasında, bir Balat Kapısı Hamamı ve ayrıca bir de Çavuşbaşı Hamamı vardır. Bunlardan birinin bugünkü Balat Hamamı ile aynı olabileceği tahmin edilmektedir. Evliya Çelebi burayı Balat Hamamı adıyla kaydettiği gibi 1288 (1871) tarihli, hamamlara dair bir belediye nizamnamesinde de birinci sınıf hamamlar arasında Balat Hamamı adıyla anılmıştır. Hamam Balat Kapısı'nın evvelce bulunduğu yerin tam karşısında olduğuna göre Fâtih evkafındaki Balat Kapısı Hamamı olması çok kuvvetle muhtemeldir. E. Hakkı Ayverdi ise bu hamamı Çavuşbaşı Hamamı olarak adlandırmakta ve Tahtaminare Mescidi yanındaki de Balat Kapısı Hamamı olarak göstermektedir ki hatalıdır. Adı ne olursa olsun bugün mevcut Balat Hamamı Fâtih devrine aittir.

Bir çifte hamam olan Balat Hamamı mimari bakımından şimdiye kadar incelenmemiştir. Ayverdi'de yayımlanan plan buraya değil Tahtaminare Mescidi yanındaki hamama aittir. R. E. Koçu'nun planı ise sadece erkekler kısmının bir krokisidir. Geç bir devirde şimdiki biçimini aldığı anlaşılan soyunma yeri (ceme-kân) yüksek pencereli bir aydınlık feneriyle ışık alır. Soyunma yerinden geçilen ılıklik veya soğukluk bölümü yandadır. Bu durum Türk hamam mimarisinde pek görülmeyen bir özelliktir. Üzeri beşik tonozla örtülü olan ılıklikten geçilen dar dehlizin bir tarafında helâlar sıralanır, aynı dehlizin sonunda ise başka hiçbir hamamda olmayan, beş basamaklı bir taş merdivenle inilen tonozlu kare bir mekân bulunur. "Yahudi bata-

Balat Hamamı - İstanbul

ğı" denilen bu tonozlu hücrede yalnız Müseviler'in kullandıkları bir havuz vardır. Sıcaklık bölümü ise dikdörtgen biçiminde iki yanı eyvanlı, kubbeli büyük bir mekân olup en dip duvarına bitişik kare şeklinde bir göbek taşı sekisine sahiptir. Sıcaklık kısmından ise kare planlı ve kubbeli iki halvet hücrelerine geçilir. Böylece Balat Hamamı, çifte halvetli hamam tipinin bir örneğidir. Kadınlar kısmının mimarisi hakkında bilgi edinilememiştir.

Balat Hamamı herhangi bir süslemeye sahip bulunmamakta ise de İstanbul'un bugün ayakta kalabilmiş en eski hamamlarından biri olarak değerli bir eserdir. Ayrıca başka hamamlarda görülmeyen mimari özellikleri bakımından da dikkate değer bir yapıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 331; a.e. (haz. Zuhurî Danışman), İstanbul 1969-71, II, 34; Fâtih Mehmed II. Vakfiyeleri (nşr. Vakıflar Umum Müdürlüğü), Ankara 1938, s. 213, vr. 94^{a-b}; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi IV*, s. 593, nr. 596, 729, 732 (resim 896'daki plan buraya ait değildir); R. Ekrem Koçu, "Balat Hamamı", *İst.A*, IV, 1967-1970.

SEMAYİ EYİCE

BALBAN HAN

(bk. BALABAN HAN).

BALDIRZÂDE MEHMED EFENDİ

(ö. 1060/1650)

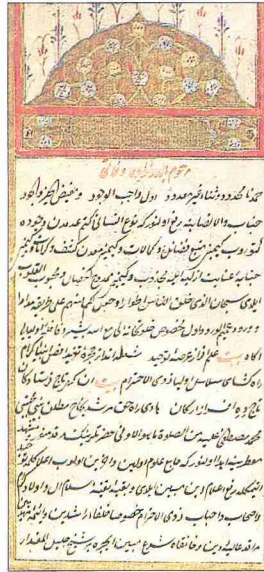
Osmanlı müderris ve kadısı,
Ravza-i Evliya'nın
müellifi, şair.

Bursa'da doğdu. Tokatlı Ali Dede'nin torunu ve Bursa Ulucami vâizlerinden Mustafa Efendi'nin oğludur. İyi bir tahsil gördü. 1594'te Arapzâde Abdürraûf

Efendi'den mülâzım oldu. 1601-1634 yılları arasında sırasıyla Bursa Molla Fenârî, Lala Şahin Paşa, İstanbul Dâvud Paşa, Bursa Yıldırım Bayezid, İstanbul Ayşe Sultan, Sahn-ı Semân, Bursa Sultaniyeye ve Üsküdar Vâlide Sultan medreselerinde müderrislik yaptı. 1634 yılı sonlarında Üsküdar, bir yıl kadar sonra da Mekke kadılığına tayin edildi. 1639 Mayıs'ında emekliye ayrılan Baldırzâde'ye **arपालık*** olarak Yenişehir kazası verildi. Emeklilik döneminde de Bursa Yıldırım Han Medresesi'nde müderrislik yaptı. 12 Receb 1060'ta (11 Temmuz 1650) vefat etti. Bursa'daki Abdal Mehmed Camii hazîresinde babasının yanına gömüldü. Vefatına şair Âsımî, "Kerem-i Hakk'a mukârin ola Baldırzâde" mısralı ile tarih düşürmüştür.

Fıkıh, tarih, tabakat konularında eserleri bulunan Baldırzâde Mehmed Efendi, Selîsî mahlasıyla şiirler de yazmıştır. Rızâ Efendi, *Tezkire*'sinde "nevbahar" redifli bir gazelini örnek olarak vermektedir. Şiirlerinin bir divan halinde toplandığına dair kayıtlar varsa da henüz bir nüshasına rastlanmamıştır.

Eserleri. 1. *Ravza-i Evliyâ*. Bursa'da yaşayan âlim, şeyh ve şairlerin hayat hikâyelerini ihtiva eden bu eser, Türk edebiyatı tarihinde kendi türünün ilk ve en iyi örneklerindedir. Eserde Emîr Sultan'dan (ö. 833/1429-30) müellifin zamanına kadar yaşamış 200'den fazla şahsın biyografisi bulunmaktadır. 1059 (1649) yılında tamamlanan eserin adı Şeyhülislâm Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi tarafından konulmuş ve bu isim ebced hesabıyla kitabın yazılış tarihine uygun düşmüştür. Eserinin sonunda müellif babasından ve kendisinden de söz etmektedir. *İstanbul Kütüphaneleri Tarih Coğrafya Yazmaları Katalogu*'nda sekiz nüshası gösterilmiş olan *Ravza-i Evliyâ*'nın İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi (TY, nr. 2556) ile Bursa Eski Yazma ve Basma Eserler Kütüphanesi'nde (Orhan Kitapları, nr. 1018/1) ve daha birçok yerde yazma nüshaları vardır. *Vefeyât-ı Baldırzâde* adıyla da anılan eserin zeyillerinden ilki ve en önemli olanı, Bursalı İsmail Belîğ'in yazdığı *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân*'dır. 2. *Hâşiye 'alâ Şerhi's-Seyyid 'ale'l-Miftâh*. Ebû Ya'kûb Sekkâkî'nin kaleme aldığı Arap diline ait *Miftâhu'l-'ulûm* adlı eserin belâgat kısmına Seyyid Şerif Cürçânî'nin yazdığı

Baldırzâde Mehmed Efendi'nin *Ravza-i Evliyâ* adlı eserinin ilk sayfası (İÜ Ktp., TY, nr. 2556)

şerhin hâşiyesidir. Süleymaniye (Cârullah, nr. 1786; Fâtiha, nr. 4579) ve Topkapı Sarayı Müzesi kütüphanelerinde (III. Ahmed, nr. 1713) nüshaları vardır. 3. *Hâşiye'tü'l-esbâh*. Kaynaklarda adından söz edilen bu eserin nüshasına rastlanmadığı gibi mahiyeti hakkında da bilgi bulunmamaktadır. 4. *Târih-i Mekke*. 1046-1047'de (1637-1638) Mekke kadısı iken yazdığı bu eserin bir nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndedir (Revan, nr. 20/II). 5. *Fezâil-i Mekke-i Mükerreme*. 6. *Fezâil-i Medîne-i Münevvere*. Bu iki eserin *Fezâil-i Haremeyn* adlı bir yazma nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Esad Efendi, nr. 3563/1). 7. *Binâ-yı Kâ'be'ye Dâir Risâle*. Mekke kadısı iken yazdığı bu eserin nüshası bilinmemektedir. 8. *Cevâmiu'l-meşâyihîn*. Kaynaklarda sadece adı belirtilen bu eser henüz ele geçmediği gibi mahiyeti hakkında da bilgi bulunmamaktadır. 9. *Kitâbü's-Sak* (صك). Kütüphane kataloglarında *Sukûk* (صكوك) adıyla da rastlanan ve hukukî yazışma usul ve örneklerini gösteren bu eser, bir kayıttan öğrenildiğine göre (bk. Gölpinarlı, II, 278) bir mukaddime, on bab ve bir hâtimeden ibaret olup sahasında çok değerli bir eserdir. Süleymaniye Kütüphanesi'nde nüshaları bulunmaktadır (Hacı Mahmud Efendi, nr. 1033/1; Esad Efendi, nr. 933/1). Baldırzâde'nin ayrıca Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Hacı Mahmud Efendi, nr. 2673/35) *Eşrefoğlu Menâkıbı* adlı bir eseri görülmektedir ki bunun *Ravza-i Evliyâ*'nın bir parçası olması muhtemeldir.

BİBLİYOGRAFYA :

Baldırzâde, *Ravza-i Evliyâ*, Bursa Eski Yazma ve Basma Eserler Ktp., Orhan Kitapları, nr. 1018/1; Seyyid Mehmed Rızâ, *Tezkire*, İstanbul 1316, s. 48-49; Belîğ, *Güldeste*, s. 346-349; a.mlf., *Nuhbetü'l-âsar*, s. 210; Şeyhî, *Ve-kâyi'ül-fuzalâ*, I, 187-188; Ayvansarayî, *Mecmûa-i Tevârih*, s. 238; *Sicill-i Osmânî*, IV, 164; *Osmanlı Müellifleri*, I, 257-258; TCYK, s. 704-707; Gölpinarlı, *Katalog*, II, 278; M. Tayyib Gök-bilgin, "Bursa'da Kuruluş Devrinin İlim Müesseseleri, İlim Adamları ve Bursa Tarihçileri Hakkında", *Necatî Lugal Armağanı*, Ankara 1968, s. 271-272; Babinger (Üçok), s. 210-211; Abdülkerim Abdulkadiroğlu, *Bursalı İsmail Belîğ*, Ankara 1985, s. 87-88.

ABDULKERİM ABDULKADİROĞLU

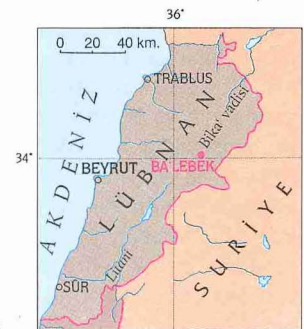
BA'LEBEK

(بعلبك)

Lübnan'ın Bikâ' vadisinde tarihî bir şehir.

Ba'lebek (Baalbek), Anti Lübnan dağlarının (el-Cebelü's-şarkî) batı eteğinde ve Bikâ' (Bekâ) vadisinin kuzeydoğusunda, denizden yaklaşık 1200 m. yükseklikte kurulmuştur. Beyrut ile Şam'ı Humus'a bağlayan demiryolu üzerinde ve Beyrut'tan 86 km. mesafededir. Aksî istikametlerde akan Âsî ve Litani nehirlerinin havzalarını ayıran setin üstünde, Âsî nehri'nin Re'sül'ayn denilen kaynağına yakın bir yerde bulunur. Etrafı bu geniş kaynaktan sulanan meyve bahçeleriyle çevrilidir. Şehir bugün Lübnan'ın en önemli tarihî ve turistik merkezi olup 18.000 civarında bir nüfusa sahiptir.

Arapça'da Ba'lebek şeklinde söylenen Baalbek adının Ken'ânîler'in baş tanrısı Ba'l'den geldiği bilinmekte ve şehrin bu tanrının Bikâ' vadisindeki en önemli kült merkezi olması sebebiyle kelimenin aslının "Bekâ'in Ba'lî" (Ba'lü Bekâ) anlamını taşıdığı sanılmaktadır. Ba'l'in Grekler tarafından güneş tanrısı sayılması sebebiyle şehir Helenistik devirde Heliopolis (güneş şehri) adıyla anılmıştır. Hıristiyanlığın yayılmasına kadar bölgenin di-

Ba'lebek